

приховану дискримінацію. Цього року Лабораторія започаткувала більш активну співпрацю із представниками засобів масової інформації міст Харкова, Донецька, Полтави, Дніпропетровська, Сум. До плану її роботи внесено проведення трьох семінарів з метою підвищення обізнаності журналістів з питань правового становища жінок в Україні.

Лабораторія вдосконалення правового становища жінок відкрита для співпраці із юридичними установами та неурядовими організаціями і запрошує до неї науковців, партійних функціонерів, суспільні установи, жінок організації усіх напрямків та ін.

О. РУДНЕВА, завідувачка Лабораторії
вдосконалення правового становища жінок
АПРН України

РЕЦЕНЗІЇ

ПЕРСПЕКТИВИ ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ *

Збірник присвячено актуальній і важливій проблемі — питанням становлення та розвитку паритетної демократії в Україні. Автори збірника спробували відійти від традиційно спрощеного погляду на демократію, намагалися переосмислити і переоцінити окремі її аспекти. Збірник носить одночасно і проблемний, і інформаційно-пізнавальний характер, може бути використаний й для ознайомлення широкого загалу з проблемою паритетної демократії, й для самоосвіти, й для навчання студентів вищих закладів освіти, і фахівцями, які професійно займаються проблемами демократії. Це — перше в Україні комплексне дослідження вказаної проблеми.

В статті О. Рудневої «Паритетна демократія як передумова активізації жінок України у політико-правовому процесі», яка відкриває збірник, розглядаються поняття та сутність паритетної демократії, проведено короткий огляд досвіду законодавчого та позазаконодавчого запровадження паритетної демократії в різних країнах. Автор звертається також до поняття позитивної дискримінації та робить спробу визначити правові та політичні перспективи розвитку паритетної демократії в Україні. Ю. Тодика (стаття «Права жінок в аспекті розвитку конституційного процесу в Україні») вірно вказує,

* Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України/Наук. ред. В. О. Лозовий. Х.: Центр жіночих досліджень АПРН України. 1997. 155 с.

що забезпечення прав жінок залежить перш за все від темпів реформування конституційного законодавства, наголошуючи при цьому на необхідності відмови від механічного копіювання іноземних моделей, врахування реалій сьогодення, досвіду і менталітету нашого народу. Надалі він зосереджує увагу на окремих конституційно-правових механізмах, які на перший погляд здійснюють лише опосередкований вплив на досягнення фактичної рівності між правами жінок і чоловіків, хоча практично стають обов'язковими передумовами затвердження паритетної демократії, і лише після цього пропонує конкретну модель удосконалення виборчого законодавства. В інших статтях збірника автори розглядають різні аспекти поступу до паритетної демократії, звертаються до зарубіжного досвіду, наводять цікаві дані, дають обґрунтовані висновки та слушні пропозиції щодо шляхів розвитку демократії в Україні. При цьому слід відокремити статтю М. Буроменського «Можливості адаптування українського законодавства до міжнародних стандартів забезпечення рівності політичних прав чоловіків і жінок», який вдало показав напрямки такого адаптування. На особливу увагу заслуговує й інша стаття М. Буроменського «Участь жіночих організацій у законотворчості: український та зарубіжний досвід», зміст якої при досить прискіпливому аналізі може видатися таким, що не повністю відповідає назві. Практична цінність цієї статті полягає перш за все у тому, що в ній систематизовано можливі напрямки діяльності громадських організацій (і не лише жіночих) з метою збільшення реального впливу на законодавчий процес. Не менш значущими є висновки В. Фесенко щодо проблеми лобювання принципу квотування жінок (стаття «Лобювання в міжнародній та вітчизняній політико-правовій практиці»).

Дослідники намагаються розглянути проблему паритетної демократії комплексно, під різними кутами зору і це їм вдається. Вони добре розуміють, що навіть зі створенням відповідних конституційно-правових моделей проблема забезпечення фактичної рівності прав жінок і чоловіків зовсім не вичерпується, а лише переходить в іншу площину. Суттєві перешкоди виникають і на шляху перетворення цих моделей у реальні та збалансовані правові механізми, і, безперечно, постануть в процесі їх безпосередньої реалізації. Україна не має такого часового резерву, який історія відвела іншим країнам. Л. Морозко у статті «Жіноче політичне лідерство та проблеми становлення громадянського суспільства в Україні» наводить такі дані: у США вперше членом парламенту жінка стала лише через 136 років після юридичного закріплення такого права, а ще через 68 років, тобто у 1992 р., до

Палати представників Конгресу балотувалися 152 жінки, до Сенату — 20 жінок. І це при тому, що головними цінностями американської культури є прагнення до першості, націленість на лідерство (с. 66—68). Тому більшість авторів справедливо вважають, що необхідно передусім підняти рівень самоповаги жінок (О. Івашенко «Участь жінок у суспільно-політичній сфері України», с. 33), підвищити активність жіночих організацій (Ю. Тодика «Конституційно-правові засади участі жінок у політичному житті», с. 45—46; В. Фесенко «Лобіювання в міжнародній та вітчизняній політико-правовій практиці», с. 118), виховувати жіночий електорат (В. Фесенко «Лобіювання в міжнародній та вітчизняній політико-правовій практиці», с. 119), тобто спрямувати зусилля на зрушення у сфері масової свідомості.

Разом з тим збірник не позбавлений окремих недоліків, що втім практично не впливає на загальне, в цілому чудове, враження.

Дещо суперечливими виглядають висновки різних дослідників за даними соціологічних опитувань. Якщо одні з них досить оптимістично оцінюють рівень масової свідомості населення великих міст на підставі аналізу даних пілотажного опитування та його готовність до сприйняття ідеї паритетної демократії (О. Руднева, О. Сердюк «Відображення політико-правової ідеї паритетної демократії в масовій свідомості», с. 96), то інші вказують на негативне ставлення електорату до участі жінок у політичному житті (О. Івашенко «Участь жінок у суспільно-політичній сфері України», с. 32; О. Івашенко «Українська політична перспектива: гендерний аспект», с. 99) та необхідність подолання стереотипів щодо збереження домінування чоловіків у політиці (В. Фесенко «Лобіювання в міжнародній та вітчизняній політико-правовій практиці», с. 116). Втім більш глибокий погляд на характер цих розбіжностей може призвести до висновку, що мова йде про певну динаміку громадської думки, так як наведені дані стосуються відповідно кінця 1996 та 1992 років. Тому слід продовжити вивчення реального ставлення з боку електорату до проблеми паритетної демократії і конкретних механізмів її досягнення в Україні. При цьому варто було б розширити просторові межі соціологічних досліджень і, що дуже важливо, провести їх не лише в умовах великого міста, але й провінційних містечок та серед сільського електорату. Тим більше, що, як зауважує Джоанна Регульська, «не можна покладатися лише на пібито благополучний, обнадійливий рівень суспільної свідомості, який вже є. Як тільки ця свідомість опиняється перед вибором, усе вирішується не на користь жінок» (с. 125).

У збірнику вміщена дуже цікава стаття, присвячена аналізу українського політичного спектру В. Фесенко «Політичні партії України: у лабіринтах посткомунізму», с. 71—82), але вона має лише віддалене відношення до головної проблеми дискусії, що не в змозі подолати навіть раптовий висновок щодо принципу квотування жінок за партійними списками (с. 80).

Занадто оптимістичним є прогноз щодо необхідності квотування лише на перехідні п'ять—сім років (Ю. Тодика «Конституційно-правові засади участі жінок у політичному житті», с. 45).

На жаль, поза увагою авторів збірника залишилося дослідження співвідношення між активністю представників обох статей в економічній сфері і політичному житті. Адже добре відомо, що лише володіння власністю, створення середнього класу є запорукою незалежності особи від сваволі державної влади, а значить, і передумовою її участі у політичному житті. Підприємництво сприяє формуванню активних і ініціативних осіб, які сміливо поринають у політичну діяльність і досягають успіху. Тому важливим напрямком подальших досліджень видається встановлення економічних передумов паритетної демократії, виявлення відповідних закономірностей. Про один з аспектів цієї проблеми у збірнику згадується лише мимохідь (О. Івашенко «Участь жінок у суспільно-політичній сфері України», с. 35).

Покращити зміст збірника могло б також звернення до викладу матеріалів парламентських слухань у Верховній Раді України про становище жінок.

В цілому збірник, безперечно, символізує собою значне явище. Він сприяє поглибленню уявлень про демократію взагалі і про паритетну демократію зокрема, спонукає до переосмислення та переоцінки традиційних підходів, вказує нові напрямки удосконалення демократії.

В. КОЛІСНИК, доц. НЮА України

КУРС ЛЕКЦІЙ З ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В СХЕМАХ *

Завдання розбудови України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави вимагають принципово нового підходу до проблеми докорінного поліпшення еколого-правових досліджень і підготовки професійно грамотних фахівців в галузі екологічного права. Усе це зу-

* *Андрейцев В. І.* Екологічне право: курс лекцій в схемах. Загальна частина. К., Вентурі, 1996. 208 с.